

JAMIYATIMIZDA IQTIDORLI BOLALAR, O‘SMIRLAR VA YOSHLARNI TARBIYALASHDA TA’LIM VA TARBIYANING AHAMIYATI VA ROLI

Panjiyeva Ra’no Qodirovna

Buxoro viloyati Jondor tumani 21- maktab
amaliyotchi psixologi
Jondor tuman 32- maktab amaliyotchi psixologi

Qayumova Laylo Hayotovna

Jondor tuman 31- maktab amaliyotchi psixologi
Sulaymonova Lobar Fayzullayevna

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada jamiyatimizda iqtidorli bolalar, o‘smirlar va yoshlarni tarbiyalashda ta’lim va tarbiyaning ahamiyati, axloqiy tarbiya undan tashqari ma’naviy tarbiya haqida ham soz yuritilgan. Insonning ulg‘ayib kamol topishida ta’lim va tarbiyani teng olib borish bugungi kunning dolzarb masalasi ekanligini unutmashimiz kerak. Axloq esa tarbiyaning yetakchi bog‘ini. Faqatgina ta’lim berish bilan kifoyalanib qolmaslik qanchalik zarurligi haqida toxtalib otilgan. Inson tug‘ilgandan ilmi bolib tug‘ilmaganidek tarbiyali ham bolib tug‘ilmaydi. Shunday ekan har bir osib kelayotgan yosh o‘z iqtidorini, axloqini yillar davomida olgan ta’lim va tarbiyasi bilan nomoyon qiladi.

Kalit so‘zlar: Iqtidor, axloq, ma’rifat, axloqiy tarbiya, tarbiyaviy ong, axloqiy tamoyillar.

Davlatning jadal rivojlanishi, o‘zgarishi mikroijtimoiy guruhlarga, ayniqsa oilada o‘z aksini topadi. Har qaysi oila davlatning bir bo‘lagidir. Jamiyatning ma’naviy sohasida, oilaning shaxsga ta’sir etish doirasi muhim omil sifatida qadrlanadi hamda oilaning barkamolligiga alohida e’tibor beriladi. Oila jamiyatning negizi, davlatning tayanch nuqtasi bo‘lib, oilani mustahkamlash, uning farovonligini, sog‘lomligini ta’minlash – davlatimizning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Iqtidorli bolalar, o‘smirlar va yoshlarni aniqlash, ularni tarbiyalash bugungi kunda jamiyatning rivojlanishi va insoniyatning kelajakdagi taraqqiyoti uchun muhim va dolzarb muammo hisoblanadi. Bu muammoni ijobiy hal qilish uchun ta’limning barcha bosqichlarida, ya’ni maktabgacha, umumiy o‘rta ta’lim, o‘rta maxsus va kasb hunar ta’limi, oily ta’lim jarayonida iqtidor va ta’lantni rivojlantirishni izchillik va ketma-ketlikda amalga oshirilishi va u an’anaga aylanib borishi lozim. Buning uchun

ta'lim jarayoni uzluksizligiga bir tomonlama yondoshuvdan, ya'ni "uzluksizlik – bu o'quv dasturining ketma-ketligi" degan qarashdan voz kechish zarur. Bugun bolaning iqtidori maktabda, ta'lim oluvchilarning faqat ma'lum bir hajmdagi bilimlarning mavjudligi bilan belgilanadi.

Ta'lim tizimidagi izchillik ta'limning maqsad va vazifalarini, mazmunini, metodlarini va hatto ta'lim–tarbiya jarayonini tashkil etishni ham qamrab olishi lozim. Ammo amaliyotda ta'lim hali ham o'rtacha o'quvchiga mo'ljallangan, yo'naltirilgan. Shuning uchun ham ta'lim asosini bilim tashkil etishini inkor qilmagan holda, psixologlar insonning ijodiy rivojlanishi turli yosh davrlarida bir xil bo'lmasligini ta'kidlab, ilk bolalik davridanoq shaxsni ijodiy rivojlanishiga sharoit yaratish lozimligini e'tirov etmoqdalar.

Psixolog A.M. Matyushkin o'zining "Iqtidorni ijodiy rivojlantirish Konsepsiyasi"da "Iste'dodli bolalar, o'quvchilarni tarbiyalash va o'qitish xalq ta'limi tizimini takomillashtirishda yangi vazifalarni keltirib chiqaradi" - deb yozgan edi.

Tatqiqot va amaliyot shuni ko'rsatadiki, iqtidor shaxs rivojlanishining ayrim davrlarida kechikishi va hatto nobud bo'lishi mumkin. Shu sababli ta'lim muassasalarida psixolog xizmatini tashkil etish ehtiyoji yuzaga kelmoqda. Shu bilan birga o'qituvchilarning o'zini ham maxsus psixologik-pedagogik tayyorgarlikdan o'tkazish talab etiladi.

Bolalarning iqtidori, ma'naviy va axloqiy tarbiyasida oilaning roli juda katta hisoblanadi. Ba'zida xatti-harakatlarning normalari va tamoyillari bolaning o'zi tomonidan qabul qilinadi va standart sifatida qabul qilinadi. Ota-onalarning misollari asosida, bola yaxshi va yomon narsalar haqida o'z fikrini qo'shib qo'yadi. Agar siz ulardan uzoqroq bo'lsangiz, bolani oliy maqsadlarga rioya qilishga chaqirishingiz foydasiz. Misol keltiring, farzandlaringizning yashashini xohlaganingizcha yashashingiz mumkin. Maktabda bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash, iqtidorini rivojlantirish yo'lida o'zini-o'zi tarbiyalash yaxshi yordam berishi mumkin. Bolani har tomonlama rivojlantirish, boshqalarning xatti-harakatlarini muhokama qilish, yaxshi ishlarga rag'batlantirish ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning eng samarali va tasdiqlangan usullaridan biri bu iqtidorni to'g'ri yo'naltira olishdir. Tasviriy va konkretlik bolalar uchun qanday xatti-harakatlarning joiz ekanligini tushunishga yordam beradi. Barcha mamlakatlarda pedagoglar faoliyati uchun maksimal qulay sharoitlarning yaratilgani, pedagogning ijodiy erkinligi, katta hajmdagi hisobotlarning yo'qligi, pedagoglari ijtimoiy statusining yuqoriligi, bolalar 'zlarini namoyon qilishlari uchun yaratilgan ijodiy muhit, jumladan xonalarning hatto kichik detallarigacha qulay dizayni va jihozlangani, ular uchun boy adabiyotlar va rivojlantiruvchi o'yinlarning mavjudligi, erta bolalikdan jamiyatda o'zini tutish va

shaxsiy gigiena ko'nikmalarini tarbiya qilish ta'lim tizimi muvaffaqiyatining asosini tashkil etadi.

“Iqtidorni rivojlantirishning ichki Konsepsiyasi”ga ko'ra iqtidorni rivojlantirishda shaxsning intellectual, emosional, motivatsion-irodaviy xususiyatlari muhim rol o'ynaydi. Shu xususiyatlar orqali ijodiy ta'lant, iqtidor rivojlantiriladi, shaxsning iqtidorini rivojlantirishga xalaqit berayotgan yashirin psixologik to'siqlar aniqlanadi, har bir ta'lim oluvchining iqtidori hamda imkoniyatlarining rivojlanishi uchun qulay sharoitlarni vujudga keltirish imkoniyatlari paydo bo'ladi.

Oilada bolaning shaxs sifatida shakllanishi uning ilk go'daklik davridan boshlanadi. Oila sog'lom bo'lsa, jamiyat sog'lom, mamlakat qudratli, yurt tinch osoyishta bo'ladi. Chunki shaxsning shakllanishida, uning ijtimoiy munosabatlarining rivojlanishida, jamiyatda o'z o'rnini topishida oilaning o'rnini beqiyosdir.

Oiladagi tarbiya, ota-ona va bolaning o'zaro munosabatidagi o'ziga xoslik avloddan – avlodga o'tib kelayotgan qadriyatlar va urf – odatlar, shuningdek, milliy stereotiplarga bog'liq bo'ladi. Shuni aytib o'tish joizki, yuqoridagi fikrlarimizning isboti, ko'plab psixologik, pedagogik asarlarda ko'rishimiz mumkin. Shuningdek, ko'plab Sharq mutafakkirlarining ilmiy merosiga oila, ota-ona, bola munosabatlarida hamda bu munosabatlarning bola shaxsi shakllanishiga ta'sir etish muammosi muhim o'rin egallagan.

Bizning fikrimizcha, barkamol oila - bu shaxsning yuksak ma'naviy yetukligiga xizmat qiluvchi, hayotning tabiiy keskinliklarida har tomonlama qo'llab – quvatlovchi, “psixologik panoj” rolini bajaruvchi mustahkam qo'rg'ondir. Oila a'zolarining o'rtasidagi emosional munosabatlarning buzilishi, oilaviy qadriyatlar, an'nalarning yo'qolishi, oiladagi psixologik muhitning nosog'lomligi hayot yo'nalishining tayin emasligini keltirib chiqarib, uning yolg'izlik, hech kimga kerak emaslik, hayotning bema'noligini his etishiga olib keladi.

Oilaning asosiy vazifalarining belgilanmaganligi yoki oilaning ushbu vazifalarni amalga oshirishga noqobilligi, ijtimoiy aloqalarning chegaralanishi yoxud uzilishi shaxsning normal rivojlanishining buzilishiga olib keladi. Ya'ni, bunday oilada shakllangan shaxs to'laqonli yashashga qobiliyatsiz bo'lib, hayotning tabiiy keskinliklarida o'ziga xos usul, hayotiy strategiya sifatida - agressivlik, ziddiyatlilik, kasallikka berilish, moslashmaslik, orqasida noqobil yo'lni tanlaydilar. Shaxsning jamiyat, turli ijtimoiy guruhlar bilan bo'ladigan munosabatlarning xilma – xilligi shaxsning ichki olamini, xarakter sifatlarini tashkil etadi. Keyinchalik turg'un bo'lib shakllangan shaxs xususiyatlarining majmuasi, shaxsning ijtimoiy munosabatlardagi faolligi me'yorini va hajmini tartibga solidi, rivojlanish muhitini tashkil topishiga ta'sir etadi. Jamoat faoliyatiga qo'shilmagan shaxsning maqsad, motivlar sistemasida buzilishlar ro'y beradi va o'z faoliyatini tizimga solishda qiynaladi.

Shaxs hayotidagi munosabatlarning buzilishi ayniqsa oiladagi tarbiyaning nomuvofiqligi va oila azolarining jamiyat faoliyatiga qo'shilmaganligi, jamiyat faoliyatida o'z o'rnini topa olmaslikka olib keladi. Oila tarbiyasida, bolani o'z – o'ziga nisbatan adekvat, barqaror baholash ko'nikmasini hosil qilish muhimdir. Shaxs rivojlanishida o'z–o'ziga bo'lgan bahoning turg'unligi, barqarorligi alohida ahamiyatga egadir. Xulosa shuki jamiyatda yashovchi har bir shaxs o'zini to'laqonli baxtli deb his qilishi kerak. Baxt degan mevaning daraxti –oiladir. O'z uyida baxtli bo'lgan odamgina baxtlidir. Binobarin, oila–kamolot beshigi bo'lib, barkamol avlodni voyaga yetkazuvchi asosdir. Barkamol avlod esa, jamiyat yuksalishining kafolatidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Islom Abdug'aniyevich Karimov O'zbekiston konstitutsiyasi – biz uchun demokratik taraqqiyot yo'lida va fuqarolik jamiyatini barpo etishda mustahkam poydevordir. Toshkent. O'zbekiston 2010 yil
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish boyicha, harakatlar strategiyasi to'g'risida» gi PF-4947-son Farmon. www.lex.uz.
3. Shoumarov G. Oila psixologiyasi. T. Sharq. 2001. B. 24-25.
4. Nishonova Z. O'smirlilik davri psixodiagnostikasi va psixokorreksiyasi. O'quv qo'llanma. – T., Sharq. 2003. B. 25 -26.
5. S.N. Alimxodjayeva, F.I. Haydarov, T.B. Samandarova, R.X. Valiyev “Bolalar iqtidorini erta aniqlashning psixologik-pedagogik metodikalari majmuasi”, Toshkent.;
6. Shoumarov G. Oila psixologiyasi. T. Sharq. 2001. B. 24-25.
7. Nishonova Z. O'smirlilik davri psixodiagnostikasi va psixokorreksiyasi. O'quv qo'llanma. T., Sharq. 2003. B. 25-26
8. Yodgorova G.T. Tarbiyasi qiyin guruhga mansub bolalar bilan ishlash. T.. 2007.
9. G'oziev E.G'. Psixologiya (Yosh davrlari psixologiyasi). T., 1994.
10. G'oziev E.G'. Umumiy psixologiya: darslik. I, II kitob. T., 2002.